

GEBEDSLEIDER VOOR DE UITVAARTLITURGIE

De opleiding gebedsleider voor de uitvaartliturgie vormt mensen die namens de bisschop de uitvaart leiden in een woord- en gebedsdienst.

Tussen uitbesteding en overprofilering

Meer en meer groeit het besef dat ziekenbezoek, uitvaartliturgie en zorg voor wie rouwt niet de zaak zijn van vrijgestelden alleen, maar behoren tot de zending van de hele kerkgemeenschap. Dat inzicht knoopt aan bij een vroegchristelijke praktijk. Al in de eerste eeuwen belichaamden christenen door hun concrete zorg en gebed Gods onverbreekelijke trouw in het uur van ziekte en dood. Dat is overigens de reden waarom het christendom op korte tijd een erg sterke verspreiding heeft gekend: het paasgeloof werd er in de feiten beleefd.

Zelfs nu de klassieke kerkelijke structuren verzwakt zijn, kunnen christenen de zorg voor zieken, voor doden en voor mensen in rouw niet gewoon uitbesteden aan seculiere instanties die vaak opereren vanuit een commerciële logica. In een cultuur die het moeilijk heeft met ziekte en dood, zijn christenen geroepen om door hun zorg en hun gebed een getuigenis te bieden van de verlossende kracht van het evangelie. Een mooie afscheidsplechtigheid-op-maat in het crematorium is echt niet hetzelfde als de kleine paaswake die de christelijke uitvaartliturgie bedoelt te zijn.

Tussen *uitbesteding* en *profilering* ligt een *gelovige, kerkelijke en integrale* zorg voor zieken, stervenden en nabestaanden en ook voor de uitvaartliturgie zelf. Juist op dit punt kwam er op enkele plaatsen in ons bisdom een vraag naar vorming.

Het aantal uitvaarten ligt op sommige plaatsen nog hoog. Daarbij steeds beroep doen op gepensioneerde priesters is voor niemand goed. We zijn echter met de nodige voorzichtigheid op de verzuchtingen ingegaan, want als puntje bij paaltje komt, beschouwen priesters het voorgaan bij uitvaarten toch als een kerntaak. Begrijpelijk en terecht, al mag de kwaliteit daardoor niet in het gedrang komen. Een twintigtal mensen werd daarom opgeleid in 2011-2012 en in 2015-2016 waren opnieuw vijfentwintig cursisten in opleiding. Geen grote groep voor een heel bisdom. Maar het aantal kerkelijke uitvaarten zakt dan ook snel, zeker op plaatsen waar een aanbod is vanuit crematoria en funeraria.

Het opzet

Een uitvaartviering leiden, de *ars celebrandi* min of meer indachtig, is niet iets wat men zo maar kan. Zo ook het menselijk en gelovig nabij zijn van iemand die een geliefde verloren is. Goede wil is niet voldoende. Daarom werden twee aparte vormingstrajecten opgezet. Een voor gebedsleiders in de uitvaartliturgie en een voor wie namens de parochie mensen in rouw bezoekt. Niet 'apart' omdat ze niets met mekaar te maken hebben –

iemand kan de beide volgen – maar omdat ze elk belangrijk zijn en eigen vaardigheden veronderstellen.

Wie het curriculum ziet en kennis neemt van de vereisten zou kunnen zeggen dat we voor deze vaak al sterk geëngageerde vrijwilligers de lat hoog leggen. Maar even goed kan men repliceren dat de opleiding veel te beperkt is. Gaat het immers niet om delicate taken en om uitzonderlijke kansen voor de verkondiging? Alleen nog maar de preek die bij een uitvaartdienst hoort, vergt bagage en kunde. We hebben gepoogd om een aanvaardbaar midden te vinden, waarbij de korte duur van de cursus enigszins gecompenseerd wordt door een *screening* van de kandidaten en door het stellen van criteria inzake basisvorming.

De kandidaten

Cursisten werden enkel toegelaten als ze de *School voor geloofsverdieping* hebben gevolgd. Dat is een Bijbels-theologische vorming die uit 19 avonden bestaat en jaarlijks in het bisdom wordt aangeboden aan alle geïnteresseerden. Het geloof in de God van Israël, die de Vader is van Jezus en door zijn Geest werkzaam is in deze wereld, wordt er op een toegankelijke maar diepgravende manier verkend doorheen lesavonden en uitwisseling in vaste deelgroepen. Wie deze *School voor Geloofsverdieping* of een andere, gelijkwaardige of meer uitgebreide theologische vorming niet gevolgd heeft, stapt gelijk met de opleiding in deze basiscursus. Achterliggende idee is dat de uitvaartliturgie geen louter rituele service is, maar een gelovig en liefst kwalitatief aanbod vanuit de Kerk. De voorbereiding van de viering en van de preek, vragen een gedegen inzicht in het geloof.

Kandidaten moesten natuurlijk ook over een gezonde en kerkelijke motivatie beschikken. Het gebeurt dat eigen, onverwerkt verdriet de drijfveer is, vaak onbewust. Of dat er verholen klerikale trekjes zitten achter de wens om gebedsleider te worden. Dat dient uitgeklaard tijdens een intakegesprek. Andere voorwaarde – want een pijnpunt, zo zal verder blijken – is dat er in het betreffende dekenaat garanties zijn voor een goed functioneren. Dat er dus werk wordt gemaakt van een aanbod van uitvaarten binnen een woord- en gebedsdienst.

Opbouw van de cursus

Hoe zit de opleiding in mekaar? De opleiding bestaat uit zes avondbijeenkomsten en een stagetraject. De lesavonden zijn een combinatie van impuls en uitwisseling en af en toe ook van het delen van ervaringen. Belangrijk is de 'richting' die gegeven wordt aan deze avonden. Door enerzijds te starten met het aanleren en toelichten van een (nieuwer) uitvaartlied uit het liedboek *Zingt Jubilate* en door anderzijds te eindigen met een zo verzorgd mogelijk psalmgebed (de dagsluiting) voelen cursisten en hun begeleiders waar het in alle pastorale

inspanningen en zorg voor goede liturgie om gaat: om een zich openstellen voor Gods aanwezigheid. Cursisten getuigen dan ook dat de opleiding hen sterkt in hun geloof. Gelukkig, anders zouden de vele praktische vaardigheden maar weinig voeten in de aarde hebben.

De stage

Die oefen-uitvaart is gelukkig niet de enige praktijkoefening tijdens deze opleiding. De cursisten doen gedurende een half jaar stage. Dat gebeurt niet in de eigen parochie. Zo is er kans om veilig te leren en fouten te maken zonder daar later op aangesproken te worden. Voor de begeleiding doen we beroep op priesters of diakens en evt. afgestudeerde cursisten te velde. Ieder heeft ook een mentor. Dat is een lid van de werkgroep die de cursus inricht en die zich beschikbaar houdt voor vragen en eventuele problemen. Want inderdaad, er zit gemakkelijk ruis op de lijn tussen theorie en praktijk. Die confrontatie tussen beide moeten de cursisten ook opzoeken: hoe landt wat ze in de les gehoord hebben in de praktijk?

Na de opleiding

Na een gunstige evaluatie kunnen cursisten een mandaat krijgen van de bisschop, wat in de eigen parochie wordt bekend gemaakt ter gelegenheid van een parochiale zondagsviering en in de lokale edities van *Kerk en Leven*.

En dan is het natuurlijk de bedoeling dat deze gebedsleiders ook effectief ingeschakeld worden in de pastoraal en in de liturgie. Dat stelt de parochies van waaruit ze gezonden zijn voor *minstens drie uitdagingen*. Ten eerste zou de familie van een overledene de mogelijkheid moeten krijgen te *kiezen* voor een uitvaart in een woord- en gebedsdienst *of* in de eucharistie. De gebedsdienst is geen 'mindere mis', maar een volwaardige liturgievorm voor de uitvaart: er wordt uit de Schrift gelezen, er wordt gebeden en gezongen, en de woorden en gebaren van de eigenlijke uitvaartliturgie zijn dezelfde als in de klassieke uitvaart (binnen een eucharistie). Vooral wanneer de overledene en de familie vervreemd zijn van de eucharistie, maar toch beroep doen op de Kerk, is dit pastoraal gezien een goed alternatief.

Het vraagt ten tweede aan dekens en pastoors het *vertrouwen* om wie de opleiding volgde ook werkelijk te betrekken. Daartoe zijn afspraken nodig met alle betrokkenen: met de plaatselijke uitvaartondernemers, met de koster, het koor, de lector, acolieten, ...

Waar het schoentje knelt

Al bij de eerste uitdaging loopt het moeilijk. De uitvaartliturgie in de woord- en gebedsdienst raakt op vele plaatsen in het bisdom Gent maar niet ingeburgerd. Eerlijkheid gebiedt te zeggen dat vooral aan kerkelijke zijde het schoentje knelt. Dat is pastoraal gezien een gemiste kans. De uitvaart enkel binnen de eucharistie voorzien, is voorbijgaan aan de

feitelijke situatie van de meeste mensen: die van vervreemding van de Kerk. Terwijl de uitvaartliturgie binnen een eucharistieviering toch enige vertrouwdheid vraagt.

Het andere uiterste, waarbij de uitvaart principieel gekoppeld zou worden aan een gebedsdienst, is evenmin een goede optie. De verplichting van de gebedsdienst zou het tegenovergestelde zijn van wat er nu in de huidige praktijk gebeurt en dus – zo leert ook de situatie in andere bisdommen – onbegrip veroorzaken en op de duur zelfs onhoudbaar blijken. *'Iedereen gelijk (en dus een gebedsdienst)'* is in voor pastorale verantwoordelijken gemakkelijk, maar het doet onrecht aan de vele graden van kerkbetrokkenheid die bestaan. Het zou pijnlijk zijn om gelovigen die van de eucharistie hebben geleefd of bij wie dit in de familie sterk leeft in dit uur principieel de eucharistie te ontzeggen. Er is trouwens ook een liturgisch-inhoudelijke reden om de uitvaartliturgie niet principieel los te koppelen van de eucharistie. Viert de eucharistie niet bij uitstek het Paasmysterie waarin de gedoopte nu ten volle deelt?

De twee opties, uitvaart in de eucharistie of in de gebedsdienst, moeten voldoende toegelicht worden. Ook naar de uitvaartondernemers toe, want in de feiten zijn zij als eerste bij de familie. Of het hen toekomt is de vraag, maar feitelijk presenteren zij de (on)mogelijkheden en maken zij de keuze.

Maar het sterkste signaal wordt gegeven wanneer priesters zelf een woord- en gebedsdienst voorgaan. Op plaatsen waar dit al enkele jaren zo gebeurt, trekt men snel de juiste conclusie: de woord- en gebedsdienst kan geen minderwaardig alternatief zijn, want *'zelfs onze pastoor, die de mis mag doen, gaat voor in de woord- en gebedsdienst'*. In geval van zo'n gebedsdienst blijft het trouwens hoogst zinvol om de familie van de overledene op uit te nodigen in de daarop volgende zondagseucharistie waar, midden de gemeenschap, voor de overledene gebeden wordt. Het is dus kwestie van de liturgische rijkdom van de Kerk opnieuw in zijn verscheidenheid te ontdekken en te beleven.

'Wij hebben geen werk'

'Wij hebben weinig/geen werk' zeggen nogal wat gebedsleiders omwille van bovenstaande. Dit ondanks eerdere signalen van priesters *'wij hebben (te) veel werk (met al die uitvaarten)'*.

Hier en daar werken gemandateerde gebedsleiders daarom mee aan de uitvaart binnen een *eucharistie*: ze leggen het rouwbezoek af in functie van de viering, ze leiden de woorddienst en houden de preek en leiden eventueel na de dienst van de eucharistie (voorgegaan door een priester) ook de afscheidsriten. Dat is liturgisch en theologisch niet zo voor de hand liggend. Als het Christus is die voorgaat, hoe zit het dan met de tekenwaarde van twee 'voorgangers' die zich elk toeleggen op eigen taken in de viering? Is het niet dezelfde Heer die zijn woord tot ons spreekt, die voorgaat in het gebed en die het brood breekt? En vooral: zal deze gang van zaken op termijn de volle waarde van een woord- en gebedsdienst aan het licht brengen?

De woord- en gebedsdienst beoogt mensen, voor wie de eucharistie (nog) vreemd is. Ze krijgen door bezinning, gebed en zang, door luisteren naar Gods Woord, de kans om midden rouw en verdriet een gelovig perspectief te ontwaren. Vraag is of wij zelf de waarde van gebed en van Schriftlezing onderkennen. Vijftig jaar na het concilie lijken we nog steeds niet te geloven in de 'werkelijke tegenwoordigheid' van Christus wanneer in de liturgie uit de Schrift wordt gelezen.

Deemoedig en vrijmoedig

Zoals al aangestipt, zet zich ondertussen een belangrijke trend door. Het aantal kerkelijke uitvaarten dat nu nog relatief hoog is, kan en zal plots snel afnemen. Andere spelers hebben zich intussen geprofileerd. Ze staan klaar met een uiterst professionele zorg. Het gebeurt dan ook dat er verwarring ontstaat, ook onder christenen, bijv. rond het *all-in*-aanbod van funeraria of rond de 'christelijke afscheidsplechtigheid' in het crematorium.

De verwarring van genres en van plaatsen heeft een erg snelle geloofsverdamping tot gevolg. Beter is *deemoedig* de cultuur te aanvaarden zoals ze is om dan *vrijmoedig* een aanbod te doen aan allen die een beroep op de parochie om nabij te zijn vanuit het geloof. Daarin speelt de liturgie een grote rol. Een uitvaartviering waar we durven vertrekken van Gods Woord, zo proberen we te ontdekken tijdens de hier gepresenteerde opleiding, is dan misschien geen *service* op maat, maar wel een *dienst* aan de mensen van deze tijd. De mooiste dienst die we hen kunnen bewijzen.

Voor de stuurgroep uitvaartliturgie in het bisdom Gent
Dieter Van Belle

Op zondag 20 januari 2019 reikte Patrick het mandaat over aan Christine Vandenabeele en Hilde Van de Velde. Zij vormen nu samen met pastoor Patrick het team dat zal voorgaan in de uitvaartliturgie.